

15.6.2018

Sosiaali- ja terveysministeriö
kirjaamo@stm.fi

Dnro 280/D.a.2/2018

Viite: Lausuntopyyntö 15.5.2018 asiakasseteliä, henkilökohtaista budjettia ja suun terveydenhuoltoa koskevista asiakirjamalliluonnoksista

**Asia: SAAMELAISKÄRÄJIEN LAUSUNTO ASIAKASSETELIÄ,
HENKILÖKOHTAISTA BUDJETTIA JA SUUN TERVEYDENHUOLTOA
KOSKEVISTA ASIAKIRJAMALLILUONNOKSISTA**

1. Johdanto

Sosiaali- ja terveysministeriö pyytää Saamelaiskäräjiltä lausuntoa asiakasseteliä, henkilökohtaista budjettia ja suun terveydenhuoltoa koskevista asiakirjamalliluonnoksista 15.6.2018 mennessä. Asiakirjamallit ovat osa asiakkaan valinnanvapaudesta sosiaali- ja terveyden huollossa annettavan lain (valinnanvapauslaki, HE 16/2018) 43 §:ssä tarkoitettua hallintopäätöstä.

Saamelaiskäräjät tarkastelee esitystä saamelaisten kielellisten ja kulttuuristen perusoikeuksien ja yhdenvertaisuuden toteutumisen näkökulmasta sekä esityksen vaikutuksista saamelaisten alkuperäiskansa-asemaan ja kulttuuri-itsehallintoon.

2. Saamelaiskäräjien esitys valinnanvapauslainsäätöä koskien

Saamelaiskäräjät on esittänyt lausunnossaan 15.12.2017 koskien luonnosta valinnanvapauslainsäädännöksi, että valinnanvapauslain 40 ja 41 pykälisiin tulisi sisällyttää viittaus saamen kielilakiin (1086/2003), jossa säädetään oikeudesta käyttää saamen kieltä. Oikeus saamen kielen käyttöön koskee saamelaisten kotiseutualuetta. Kotiseutualueesta on säädetty saamelaiskäräjistä annetun lain (974/1995) 4 §:ssä. Alueeseen kuuluvat Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnat sekä osa Sodankylän alueesta. Lain 40 ja 41 pykälisiin olisi tarkoituksenmukaista lisätä seuraava momentti:

”Saamelaisten kotiseutualueella sosiaali- ja terveydenhuolto on järjestettävä myös saamen kielellä. Oikeudesta käyttää saamen kieltä säädetään saamen kielilaissa (1086/2003).”

Saamelaiskäräjien ja sosiaali- ja terveysministeriön välisissä saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaisissa neuvotteluissa 27.11.2017 (koskien valinnanvapauslainsäädäntöä) Saamelaiskäräjät toisti esityksensä, koska HE-luonnokseen ei oltu lisätty mainintaa saamen kielen käyttämisestä palveluissa, joita annetaan asiakassetelin tai henkilökohtaisen budjetin perusteella. Sosiaali- ja terveysministeriö totesi, että ”pykäläehdotuksessa on lähdetty siitä, ettei asiakassetelin tai henkilökohtaisen budjetin perusteella palveluja tuottavia tuottajia velvoiteta tuottamaan palveluja tietyllä kielellä, vaan tuottaja saa valita, tuottaako palveluja suomeksi vai ruotsiksi (ei velvoiteta tuottamaan esim. kaksikielisessä maakunnassa tai kunnassa molemmilla kielillä). Yhdenmukaista olisi, ettei tuottajia velvoiteta tuottamaan kotiseutualueellakaan palveluja saamen kielellä, vaan tuottaja voisi valita, tuottaako palveluja saamen kielellä vai ei. Ainakin pykälän perusteluja olisi tältä osin tarpeen tarkentaa.”

Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan laissa tulisi velvoittaa maakunta maksamaan tuottajille kielilisiä, jotta ne kannustaisivat tuottajia tuottamaan palveluja esim. saamen kielellä. HE-luonnoksen mukaan maakunta päättää tuottajille maksettavista korvauksista ja mm. kielillisistä. Maakunnalla on velvollisuus turvata palvelut ja kielelliset oikeudet asukkailleen ja kielillisillä voidaan korvauksissa ottaa huomioon maakunnan kielelliset olosuhteet.

3. Saamelaiskäräjien huomiot saamen kielilain näkökulmasta

Saamen kielilaissa (1086/2003) säädetään saamelaisten oikeudesta käyttää omaa kieltään tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa sekä julkisen vallan velvollisuuksista toteuttaa ja edistää saamelaisten kielellisiä oikeuksia. Lain tarkoituksena on osaltaan turvata perustuslain 17 §:ssä säädetty saamelaisten oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan.

Saamen kielilakia ollaan uudistamassa. Lakia on tarkistettu maakunta- sekä sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä koskevan uudistuksen johdosta siten, että saamelaisille voimassaolevan lainsäädännön mukaan kuuluvat kielelliset ja kulttuuriset oikeudet ja kulttuuri-itsehallinnon edellytykset turvataan uudistuksen jälkeenkin (HE 44/2017). Sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämisvastuun siirtyessä kunnilta maakunnille, on lähtökohtana pidetty ettei saamelaisten kielelliset oikeudet heikkene.

Saamen kielilain 4 §:ssä säädetään saamelaisen oikeudesta omassa asiassa tai asiassa, jossa häntä kuullaan, käyttää laissa tarkoitettua saamen kieltä. Saamen kielilain 19 §:ssä todetaan lisäksi, että viranomaisessa tapahtuvassa suullisessa käsittelyssä asia on pyrittävä antamaan saamen kielen taitoisen henkilön hoidettavaksi. Jos viranomaisessa ei ole saamen kielen taitoista henkilöä, on viranomaisen järjestettävä maksuton tulkkaus. Säännöksen mukaista periaatetta tulisi noudattaa myös sosiaali- ja terveyspalvelujen toteutuksessa. Esitykseen uudesta saamen kielilaista lain velvoitteet täsmennetään koskemaan myös maakuntia. Sen lisäksi lakiluonnos sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä velvoittaa Lappia ottamaan vastuun saamenkielisten palveluiden kehittämisestä koko maassa (35 §).

Kielellisistä oikeuksista säädetään myös esitetyssä valinnanvapauslain 40 §:ssä. Pykälässä viitataan, että oikeudesta käyttää saamen kieltä suoran valinnan palveluissa sovelletaan mitä säädetään järjestämislain 6 §:n 1 momentissa. Sen mukaan asiakkaalla on oikeus käyttää saamen kieltä saamelaisten kotiseutualueella tuotettavissa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa sekä Lapin maakunnan alueella sellaisissa sosiaali- ja terveyspalveluissa, joita tuotetaan vain kotiseutualueen ulkopuolella sijaitsevilla toimipisteillä. Saamen kielilaissa (1086/2003) säädetään oikeudesta tulla kuulluksi ja saada toimituskirjansa saamen kielellä. Valinnanvapauslain 41 §:ssä säädetään asiakassetelin ja henkilökohtaisen budjetin perusteella annettavien palvelujen kielestä. Sen mukaan maakunnan on mahdollisuuksien mukaan huolehdittava siitä, että asiakassetelin ja henkilökohtaisen budjetin perusteella annettavia palveluja on saatavilla maakunnan alueella maakunnan kielillä siten, että asiakkaan valinnanvapaus mainituissa palveluissa toteutuu. Toisaalta myöhemmin pykälässä määritellään, että asiakassetelin ja henkilökohtaisen budjetin perusteella annettavat palvelut tuotetaan suomen tai ruotsin kielellä tai molemmilla kielillä.

Lausuttavia asiakirjoja tarkastellessa tulee ilmi, että asiakasseteli: hallintopäätöksen ehdoissa eikä asiakirjamallissa ole mainintaa palveluiden tuottamisesta saamen kielellä. Kirurgisen toimenpiteen ja säännöllisen kotihoidon palvelukuvauksissa viitataan kielellisistä oikeuksista kansalliseen lainsäädäntöön ja hallintopäätökseen kirjattuihin ehtoihin. Puolestaan kotikuntoutuksen palvelukuvauksessa kirjataan:

kunnissa kielilain mukaan.¹”, osoittaa selvästi, että kuvatun oikeuden sisällön myötä saamen kielen asema on tarkoitettu jo nykyistä saamen kielilakia säädettäessä rinnastaa ruotsin (tai suomen) kielen asemaan kaksikielisissä suomen- ja ruotsinkielisissä kunnissa.

Tämä on myös kirjattu uuteen esitykseen saamen kielilaista ”Saamen kielilain 44/2017vp, yleisperiaatteena olisi edelleen, että kotiseutualueella saamelainen voisi sekä suullisesti että kirjallisesti valintansa mukaan käyttää joko suomen tai saamen kieltä viranomaisissa asioissaan. Tämä oikeus ei olisi rajattu vain omaan asiaan. Kotiseutualueella saamen- ja suomenkielisellä väestöllä tulisi edelleen molemmilla olla todellinen mahdollisuus käyttää omaa kieltään samalla tavalla kuin suomen- ja ruotsinkielisellä väestöllä kaksikielisissä suomen- ja ruotsinkielisissä kunnissa kielilain (423/2003) mukaan. Lähtökohtana ja tavoitteena tulisi olla, etteivät kielelliset oikeudet heikenny, vaikka tehtäviä siirretään kunnan viranomaisilta maakunnan viranomaisille.²”

Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan (PeVL 15/2018 vp) myös kiinnittänyt huomiota valinnanvapausesitystään arvioidessaan kielellisten oikeuksien velvoittavuuden ja ehtojen selkeämmin kirjaamista. Perustuslakivaliokunta lausuu:

”Perustuslakivaliokunta on aikaisempaa valinnanvapausesitystä arvioidessaan pitänyt selvyiden vuoksi tarpeellisena harkita lakiin otettavaa säännöstä kielilain soveltumisesta valinnanvapauseläin mukaiseen toimintaan (PeVL 26/2017 vp, s. 59). Nyt ehdotettavan valinnanvapauseläin 3 §:n mukaan yksityisten palveluntuottajien valinnanvapauseläin mukaiseen toimintaan sovelletaan hallinnon yleislakeja, kuten kielilakia, jollei laissa toisin säädetä. Valinnanvapauseläin 40 §:ssä on erityissääntelyä suoran valinnan palvelujen kielestä ja 41 §:ssä asiakassetelin ja henkilökohtaisen budjetin perusteella annettavien palvelujen kielestä.

Maakunnan on 41 §:n 1 momentin perusteella mahdollisuuksien mukaan huolehdittava siitä, että asiakassetelin ja henkilökohtaisen budjetin perusteella annettavia palveluja on saatavilla maakunnan alueella maakunnan kielillä siten, että asiakkaan valinnanvapaus mainituissa palveluissa toteutuu. Sääntely ehdotetaan otettavaksi lakiin asiakkaiden kielellisten oikeuksien toteuttamiseksi (s. 265). Perustuslakivaliokunta pitää maakunnan edistämismahdollisuutta koskevaa sääntelyä tarpeellisena. Säännös on kuitenkin muotoiltu ongelmallisen väljästi. Säännöksestä tulee perustuslain 17 §:stä johtuvista syistä poistaa ilmaisu ”mahdollisuuksien mukaan” tai sen velvoittavuutta muuten lisätä. Tällainen muutos on edellytys sille, että lakiehdotus voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä.

Perustuslakivaliokunta kiinnittää lisäksi huomiota siihen, että maakunta voi lakiehdotuksen 42 §:n mukaan asettaa suoran valinnan palveluntuottajille sekä asiakassetelillä ja henkilökohtaisella budjetilla annettavan palvelun tuottajille muun muassa palvelujen laatua ja saatavuutta sekä muita palvelujen tuottamiseen liittyviä ehtoja, joilla edistetään väestön terveyttä ja hyvinvointia sekä väestön palvelutarpeita vastaavien riittävien palvelujen yhdenvertaista saatavuutta maakunnassa tai jotka muutoin ovat tarpeen maakunnan järjestämisvastuun toteuttamiseksi. Kielellisten oikeuksien

¹HE 46/2003vp, s 36, 12 §. Oikeus käyttää saamen kieltä viranomaisissa. Pykälässä ehdotetaan, että saamelaisilla olisi nykyistä laajempi oikeus asioida saamen kielellä saamelaisten kotiseutualueella. Yleisperiaatteena olisi, että kotiseutualueella saamelainen voisi sekä suullisesti että kirjallisesti valintansa mukaan käyttää joko suomen tai saamen kieltä viranomaisissa asioissaan. Tämä oikeus ei olisi rajattu vain omaan asiaan. Kotiseutualueen viranomaisissa asioimista koskeva käytäntö muistuttaisi kaksikielisissä suomen- ja ruotsinkielisissä viranomaisissa asioimista koskevaa käytäntöä. Kotiseutualueella saamen- ja suomenkielisellä väestöllä tulisi molemmilla olla todellinen mahdollisuus käyttää omaa kieltään samalla tavalla kuin suomen- ja ruotsinkielisellä väestöllä kaksikielisissä suomen- ja ruotsinkielisissä kunnissa kielilain mukaan. Pykälän 2 momentin mukaan niillä, jotka 1 momentin mukaisesti ovat käyttäneet viranomaisessa saamen kieltä, olisi oikeus käyttää saamea myös kotiseutualueen ulkopuolella sijaitsevilla valtion viranomaisissa silloin, kun ne muutoksenhakuviranomaisena käsittelevät kotiseutualueen viranomaisessa vireille tulleita asioita.

² HE 44/2017 VP johdannon sivu 1

turvaaminen rinnastuu valiokunnan mielestä säännöksessä lueteltujen ehtojen sisältöön. Kielellisten oikeuksien turvaaminen olisi siksi perusteltua mainita säännöksessä ehtojen kohteena.” (PeVL 15/2018 vp)

Saamelaiskäräjät kannattaa perustuslakivaliokunnan mainitsemien kielellisten oikeuksien turvaamisen mainitsemisen ehtoissa. **Saamelaiskäräjät esittää, että palvelujen kieltä koskeviin kuvauksiin lisätään maininta saamen kielen asemasta saamelaisten kotiseutualueella, joka saamen kielilain yksityiskohtaisten perusteluiden mukaisesti rinnastetaan ruotsin (tai suomen) kielen asemaan kaksikielisissä suomen- ja ruotsinkielisissä kunnissa.**

4. Palveluntuottajille maksettavat korvaukset

Valinnanvapauslakiehdotuksen 71§ ja 72 § mukaan maakunta voi sopia palveluntuottajalle kiinteän korvauksen lisäksi maksettavista muista korvauksista, joka voi johtua vaikka kielellisestä tilanteesta. Julkisen vallan velvollisuuksiin kuuluu turvata saamenkieliselle väestölle omalla kotiseutualueellaan yhtäläinen mahdollisuus käyttää äidinkieltään sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa kuin suomenkielisellä väestöllä. Yksi merkittävä toimeenpanon kannustin onkin palveluntuottajille palveluista maksettavien korvausten määrää ja korvausperusteet. Sosiaali- ja terveysministeriön tulisivatkin Saamelaiskäräjiä ja oikeusministeriötä konsultoiden laatia maakunnalle suosituksia korvausmallista kielellisten palvelujen toteuttamiseksi. Yhtenä korvausperusteena tulisi olla saamen kielen maksuluokka.

Saamenkielisten palvelujen tuottaminen voi edellyttää erilaisia palveluinnovaatiota, jotka poikkeavat periteisistä palveluista. Näiden avulla voidaan parantaa palvelujen vaikuttavuutta ja asiakaslähtöisyyttä. Yhdenvertaisten palvelujen varmistamiseksi saamelaisille tarvitaan joustavuutta, kykyä ymmärtää saamelaisten elämäntilannetta, kulttuuria sekä paikallisia olosuhteita. Kaikkien samanlainen kohtelu ei takaa yhdenvertaisuutta.

Syrjintälautakunnalle tehdyt valitukset³ osoittavat, etteivät saamelaisten kielelliset oikeudet käytännössä toteudu, jollei niitä ole lainsäädäntöön selkeänä veloitteena kirjattu. Syrjintälautakunnan mukaan saamelaisten kotiseutualueella saamenkielisen väestön oikeus sosiaali- ja terveystalveluihin tulisi toteutua yhtäläisesti suomenkielisen väestön kanssa. Saamelaiskäräjät viittaa yhdenvertaisuuden toteutumisen tavoitteen osalta myös oikeusministeriön 9.11.2016 antamaan lausuntoon koskien sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisuudistusta, jossa todetaan ”*Oikeudet riittäviin sosiaali- ja terveystalveluihin eivät toteudu jolleivät kielelliset oikeudet toteudu.*” Lisäksi oikeusministeriö toteaa, etteivät saamelaisten kielelliset oikeudet saa heikentyä, vaikka tehtäviä siirretään maakunnan hoidettavaksi, vaan palveluita tulisi kehittää niin, että saamelaisten kielelliset oikeudet toteutuvat uudessa järjestelmässä mahdollisimman hyvin.

Tiina Sanila-Aikio
puheenjohtaja

Pia Ruotsala-Kangasniemi
hallintopäällikkö

Anne-Kirste Aikio
kieliturvasihteeri

(Lausunnosta päätti Saamelaiskäräjien puheenjohtaja 14.6.2018)

³ Esimerkkinä syrjintälautakunnan päätös 11.12.2008 Enontekiön kunnalle.